

LUNDS
UNIVERSITET

Dust Storm
En studie kring repatrieringen av Paracastextilierna

Emily Skeppner

Institutionen för arkeologi och antikens historia
Humanistiska och teologiska fakulteterna
Lunds Universitet
ARKK04, 15 hp. Kandidatkurs ht 2019
Handledare: Åsa Berggren

Abstract: This essay follows the repatriation process and debate concerning the return of the Paracas textiles from the Museum of World Culture in Gothenburg, Sweden to the National Museum in Lima, Peru. The essay uses mass media such as newspaper articles and radio segments to map the themes and problems that arise when one country asks for the return of cultural artefacts and the other country has to respond. The debate about repatriation also considers national and international laws and conventions. The aim of this essay is to develop a deeper understanding of repatriation in Sweden and contribute to the further study of this field.

Key words: ethical, cultural heritage, cultural objects, EU, looting, ICOM, Paracas textiles, postcolonialism, repatriation, Swedish law, UN, UNESCO, UNIDROIT, world museums.

Innehåll

<i>Förord</i>	1
<i>Kapitel 1 Inledning</i>	2
Syfte	2
Disposition och avgränsningar	3
Forskningshistorik.....	3
Material och metoder	5
Teoretiska perspektiv.....	6
Källkritik.....	9
Definitioner	10
<i>Kapitel 2 Fallstudie: Paracastextilierna i Göteborg</i>	13
Introduktion.....	13
Bakgrund och kontext.....	13
Återlämningsprocess.....	15
<i>Kapitel 3 Analys & Diskussion</i>	19
Unika föremål	19
Världsmuseum.....	20
Bevis av smuggling och illegal handel.....	22
Lag eller moral.....	25
Den som efterfrågar	26
<i>Kapitel 4 Slutsatser</i>	29
<i>Kapitel 5 Sammanfattning</i>	32
<i>Källförteckning</i>	33
<i>Appendix A: Bakgrund om repatrieringspolicy</i>	37
Introduktion.....	37
Lagar.....	37

Förord

Jag blev först medveten om repatrieringsfrågan i förhållande till de speciella konventioner som man inrättade på 1990-talet i förhållande till andra världskriget, dvs återlämning av föremål till judiska familjer och efterlevande, utan preskriptionstid. Idag finns det många debatter och frågor om repatriering, det väcker starka känslor och kan ta lång tid att komma fram till lösningar. Jag vill se hur ett land som Sverige hanterar repatrieringsfrågor på ett internationellt plan. Sverige är inte ett stort före detta kolonialland som Storbritannien eller Frankrike med fynd och rikedomar från alla världens hörn. Likväl har Sverige stora nationalmuseum och samlingar med objekt med problematiska provenienser.

Kapitel 1 Inledning

Syfte

Det har sedan början av 1800-talet funnits internationella konventioner och lagstiftningar i Europa kring repatriering av kulturella artefakter. Wienkongressen 1814–15 handlade om att etablera frid i Europa efter Franska Revolutionen och Napoleonkrigen men även här började man överlägga vad man skulle göra med alla artefakter som hade plundrats under denna tid, man skrev om "the 'sacred' link between people, territory and cultural objects" (Vrdoljak 2006, s. 5–6, 23). Dessa supranationella avtal har utvecklats och fortsätter att skrivas om i samband med att museum och länder blir medvetna om artefakter med kontroversiell och/eller olaglig proveniens i deras egna samlingar; och tvärtom – att ursprungsfolk och länder blir medvetna om deras kulturarv i andra länders samlingar. Detta är ett stort ämne och det finns hundratals omdebatterade artefakter i alla stora europeiska och västerländska museer. Jag tror att detta är ett ämne som många länder och museum kommer behöva bemöta inom en snar framtid, om de inte redan gör det. I Sverige är vi redan där (Nilsson Stutz 2007, s. 1).

Den här uppsatsen kommer att behandla repatrieringsfrågan i Sverige utifrån en fallstudie av kulturella artefakter som har repatrierats: Paracastextilierna från Världskulturmuseet i Göteborg till Nationalmuseet i Lima, Peru.

Det finns två syften med den här uppsatsen: att följa repatrieringsprocessen och debatten utifrån massmedia och på så sätt kartlägga de typ av tema och problem som uppstår; att analysera de nationella och internationella lagar och konventioner som finns för repatriering av kulturföremål.

Frågeställningarna är följande:

- Finns det en etablerad svensk policy eller lagstiftning för återlämning av kulturella artefakter, hur ser den ut och hur har man följt den när det gäller Paracastextilierna?
- Utifrån media, vilka problem uppstår i förhållande till repatriering?

Syftet med att svara på dessa frågor är att försöka förstå mer ingående hur repatrieringsprocessen ser ut och bidra till fortsatt förståelse för detta komplicerade och känsliga ämne.

Disposition och avgränsningar

Eftersom repatriering är ett så pass stort ämne och det finns många olika strängar inom forskningsområdet har jag verkligen varit tvungen att begränsa mitt intresseområde, material och problemformulering. Jag väljer att forska om kulturella artefakter och inte mänskliga kvarlevor. Kulturella artefakter och mänskliga kvarlevor har behandlats på olika sätt och debatten samt återlämnandet har kommit mycket längre när det gäller mänskliga kvarlevor. Jag väljer att behandla kulturella objekt som bevisligen har stulits från andra kulturer; jag väljer inte kulturella objekt som har plundrats under krig. Jag väljer en studie var artefakterna har genomgått en process: officiellt anspråk på ett objekt, utvärdering och behandling av förfrågan och slutligen ett resultat. Jag väljer objekt från offentliga svenska samlingar, dvs. museum och inte privata samlingar (framförallt har man nästintill ingen insyn i den här typen av samling). Jag väljer objekt var det finns en tydlig, formell efterfråga och inte endast abstrakta konversationer; det finns många kulturella föremål i svenska samlingar som tveklöst används som exempel på repatrieringsfrågan och jag kommer att nämna något exempel senare i texten.

Det finns också en tidsgräns, jag kan inte gå tillbaka hur långt som helst – jag har letat efter ett exempel av artefakt som har repatrierats de senaste 25 åren och var det finns en kedja tillbaka till när artefakterna hamnade i svenska samlingar. 25 år är inte en arbiträr gräns; Sverige gick med i Europeiska Unionen 1994 och med EU kom det så småningom lagstiftning som alla EU länder fick förhålla sig till. Många kulturella föremål i världsmuseum har ingen tydlig kedja och proveniensen kan vara helt okänd, det är trist för många anledningar men man kan ändå ha en informerad opinion om hur man ska behandla dessa objekt. Dock är detta inte intressant just för den här uppsatsen.

Dispositionen är följande: efter inledningen kommer jag att redogöra för mitt fallstudie, följd av en analys och diskussionen om hur repatrieringskravet hanterades, följd av mina slutsatser och en sammanfattning.

Forskningshistorik

Detta är inte den första uppsatsen som behandlar återlämnande av kulturföremål. Repatriering är ett interdisciplinärt ämne och förutom böcker, finns det kandidat-, magister-, masteruppsatser och doktorsavhandlingar inom antropologi, arkeologi, juridik, konstvetenskap, mänskliga rättigheter och kulturvård. Repatriering är ett stort ämne så i

förhållande till forskningshistoriken för den här uppsatsen belyser jag endast de texter som behandlar kulturella föremål som faktiskt har lämnats tillbaks och var man har försökt att analysera återlämningsprocessen. Jag nämner bara några relevanta studier från de senaste 10 åren.

Stulet Kulturarv? En studie kring repatriering av mänskliga kvarlevor och kulturföremål av Nina Trulsson (Lunds universitet, Arkeologi, Kandidatuppsats, 2012) behandlar äganderätten av både mänskliga kvarlevor och kulturföremål (hon använder sig också av Paracastextilierna som fallstudie men eftersom uppsatsen är skriven 2012 var repatrieringsprocessen inte komplett) med hypotesen att argumenten ser olika ut beroende på objektet i fråga. Sophia Kjellberg skrev *Återlämnandes av kulturföremål: En analys av Sveriges argumentation kring repatriering och återlämning av föremål av kulturellt värde angående ärendet hövding G'psgoloxs totempåle från Etnografiska museet* (Stockholms universitet, Konstvetenskap, Kandidatuppsats, 2013), en uppsats som genomgående går igenom återlämningen av G'psgoloxs totempåle till Haisla First Nation / Kanada och argumenten från båda sidorna. Denna uppsats påminner om min egen, men ett annat fall. *Vems rätt? En studie av äganderätten till kulturföremål och mänskliga kvarlevor* av Agnes Emaus Günzel (Lunds Universitet, Juristprogrammet, 2014) är en uppsats som också påminner om min p.g.a. hon behandlar svenska lag men fokuserar på vem som faktiskt äger artefakterna och kvarlevorna. I *Förhandlingar om kulturföremål: Parters intressen och argument i processer om återförande av kulturföremål* av Mikael Hammelev Jörgensen (Göteborgs universitet, Kulturvård, Doktorexamen, 2017) behandlar författaren också G'psgoloxs totempåle men även återlämning av kyrkliga föremål från Gotlands museum till diverse gotländska kyrkor. Hammelev analyserar hur de olika sidorna argumenterar för / emot återlämnandet av föremålen och hur själva förhandlingarna såg ut och vad vi kan lära oss av det.

G'psgoloxs totempåle är förmodligen Sveriges kändaste exempel på repatriering av ett kulturellt föremål och det är inte konstigt att den förekommer i många uppsatser om ämnet. Det tog nästan 20 år från första förfrågan i början av 1990-talet till återlämnandet och inkluderade många parter. Det har skrivits böcker om totempålen och just denna studie känns det som man har behandlat väldigt grundligt. Jag har en idé om att Paracastextilierna kommer att bli ett liknande fall i Sveriges repatrieringshistoria.

Det finns såklart också forskare i olika fält som skriver mycket om repatriering eller som specialiserar sig på vissa artefakter och blir experter. Ove Bring, professor emeritus i folkrätt, Stockholms universitet, har skrivit både böcker och artiklar om repatriering, jag har funnit dessa texter väldigt användbara och nyanserade.

Jag tänker fortsätta den här forskningen och konversationen men med mer fokus på en av parterna – institutioner i Sverige. Sedan dessa uppsatser har skrivits, har det kommit nya propositioner för lagstiftning och förslag till utredningar inom Sverige. Även om dessa uppsatser påminner om varandra så är det viktigt att kontinuerligt redogöra för olika exempel av repatriering, vilka parter som har varit involverade och beslut som togs. Det finns ingen enkel lösning till de många repatrieringsfrågor som finns men med fortsatt forskning och återlämning av föremål så kommer man att ha både tydliga exempel och insatta forskare och museipersonal.

Material och metoder

Jag kommer använda mig av en fallstudie: repatrieringen av Paracastextilierna från Världskulturmuseet i Göteborg till Nationalmuseet i Lima, Peru. Jag kommer använda mig av offentliga källor för att kartlägga returen av dessa objekt. Det skrevs väldigt mycket om dessa textilier i dagspress så detta utgör underlaget för min analys. Jag har också haft stor hjälp av Björn Sandmark & Ann-Marie Ljungbergs bok *Paracastextilierna i Göteborg*.

Frågan om Paracastextilierna behandlades av många journalister och kulturvetare men det är förstaeligt att Göteborgs-Posten skrev mest om ärendet (eftersom museet är i Göteborg och textilierna ägdes av Göteborgs stad). Sveriges sex största morgon / dags / kvällstidningar (Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet och Sydsvenskan) skrev alla om Paracastextilierna men i olika utsträckningar. Även stora internationella tidningar som New York Times och nyhetskanalen BBC skrev om fallet. SVT följde Paracastextilierna men använde sig i huvuddel av TT och Göteborgs-Posten för rapportering på deras hemsida (inga televisionssändningar). Sveriges Radio (P4 Göteborg, Kulturnytt, Studio Ett, Sameradion & SVT Sápmi) rapporterade också. Tidningarnas Telegrambyrå AB (TT) är som bekant en nyhetsbyrå som förmedlar fotografier och nyheter till tidningar och media runtom landet, därför förekommer liknande eller identiska nyheter i flera

tidningar samtidigt. Jag undviker TT artiklar i den mån jag kan – oftast är det bara korta sammandrag av nyheten.

Jag använder mig av media som mitt material för att jag vill se hur repatrieringsfrågan skrivs om i ett offentligt forum, jag tror media kan vara en samhällspegling med många intresserade parter och röster. Framförallt är media det enda sättet för en allmän publik att följa en debatt som den här. Media och museum har båda en skyldighet till deras publik och båda präglar hur vi känner inför de ämnen de skriver om och utställningar de gör, vilket i sin tur påverkar politiker, regeringen och så småningom lagen (våldigt simplificerat). Dagspress är också det enda som skrivs i tandem med händelserna och besluten som togs – det är relevant. Den här uppsatsen och andra vetenskapliga texter skrivs ofta flera år efter förloppet av repatrieringen och har ett annat perspektiv. Paracastextilierna har behandlats i akademiska texter och det har gjorts forskning på museet – dock är detta inte relevant just när det gäller repatrieringen. En ännu djupare studie (eller fortsatt studier) hade kunnat inkludera intervjuer med de personer som tagit del av den repatrieringsprocessen. Inför den här uppsatsen fanns det inte tid eller plats att försöka intervjua de individer på Världskulturmuseet, Göteborgs stad, svenska regeringen, diplomater och Peruanska diplomater som var aktivt involverad i det här fallet.

För att analysera detta material måste jag också sätta mig in i svensk lagstiftning. Jag kommer inte att bli en expert men det är framförallt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) från 1988 som är relevant för min uppsats och som jag ämnar förstå och refererar till. För de som inte är bekanta med svensk lag, internationella konventioner och relevanta institutioner för repatrieringsfrågan vänligen se appendix A.

Det finns en risk att använda media som analysmaterial då jag endast analyserar det jag har tillgång till. Det finns alltid en möjlighet att man inte hittar all media och/eller att man sällar bort texter som är relevanta. Detta kan givetvis hända i alla forskningsprojekt och uppsatser men jag har varit systematisk i mitt val av de största tidningarna i Sverige och i min uppfattning om att de är representativa av journalistisk integritet och rapportering.

Teoretiska perspektiv

Det finns inget kulturdokument som inte samtidigt är ett dokument över barbari.

– Walter Benjamin

Det är inte ovanligt att postkolonialteori tillämpas på studier om repatriering. Även jag kommer att använda mig av denna teori. En betydande del av de tidiga lagstiftningarna angående repatriering i Europa skrevs utifrån ett kolonialperspektiv. Wienkongressen som tidigt behandlade dessa frågor handlade egentligen bara om europeiska länders ansvar gentemot varandra. Det handlade inte om att lämna tillbaka artefakter till koloniserade länder (Vrdoljak 2006, s. 23–24, 71). Under stora delar av 1800 och 1900-talet upplever europeiska kontinenten flera krig och efter varje krig – ny lagstiftning (Vrdoljak 2006, s. 23). Walter Benjamins citat från *Historiefilosofiska teser*, en samling av författarens uppsatser som publicerades postumt på 1940-talet, är kanske inte en bok som man direkt identifierar med postkolonialteori. Jag tycker att citat belyser det postkolonialarvet just i förhållande till kulturföremål, världsmuseum och repatriering. Mycket av den kunskap man har byggt upp i västvärlden är byggt på andra människor lidande och erövring.

Postkolonialteori är en relativt modern teori om man utgår från de böcker som skrivits om teorin (kolonialt och postkolonialt beteende är visserligen inte nytt). I en mening: postkolonialteori granskar och prövar effekterna av kolonialmakter och kolonialtid. Fokus är på de länder som varit koloniserade men kolonialism satte också spår på de makter som var koloniserare.

Det finns många filosofer som lagt grunden för postkolonialteori men den mest inflyttningsrika är troligen Edward Said och hans bok *Orientalism* från 1978. I boken poängterar Said västvärldens sätt att definiera sig själva genom att göra alla andra till 'den andra'. Västvärlden (dvs framförallt Europa) är normen och allting annat är 'exotiskt', 'orientaliskt' och av lägre status. Det 'occidentala' är allting som 'den andra' inte är. Västvärlden definierar resten av världen utan samtycke. Said skriver "To have such knowledge of such a thing is to dominate it, to have authority over it. And authority here means for "us" to deny autonomy to "it" – the Oriental country – since we know it and it exists, in a sense, *as we know it*" (Said 1994, s. 32) och "There are Westerners, and there are Orientals. The former dominate; the latter must be dominated" (Said 1994, s. 36). Det är ett fruktansvärt effektivt sätt att dominera och avskärma människor från varandra och att legitimera kolonialism och kolonier.

Förutom Edward Said är Gayatri Chakravorty Spivak, Homi K. Bhabha och Dipesh Chakrabarty nära besläktade med postkolonialteori. Tio år efter Said, skrev Spivak uppsatsen *Can the Subaltern Speak?* som handlar om huruvida 'the subaltern' dvs. de som blivit

koloniserade (bl.a.) kan tala och vem som får tala för dem. Bhabha skrev *The Location of Culture* 1994 som handlade om hur koloniserade länder ser ut efter en längre tid av kolonisering (t.ex. Indien) och hur människor anpassade sig till koloniserarna.

2000 skrev Chakrabarty *Provincializing Europe*, en bok om Europa som myt. Chakrabarty dekonstruerar idén om att Europa skulle vara en förebild för ”universal human history” (Chakrabarty 2000). Detta är relevant som motargument för de stora världsmuseer man byggde i framförallt Europa och USA. Världskulturmuseet i Göteborg är väldigt nytt; konceptet om stora kulturarvsmuseer är redan från Upplysningstiden med idéer om att upplysa befolkningen samt att försöka hitta universella sanningar ”...the proposition that through the study of things gathered together from all over the world, truth would emerge” (MacGregor 2009, s. 39). Det jag vill säga är att repatriering av kulturella föremål är starkt knutet till den typ av museer de (oftast) kommer ifrån och att vare sig de vill eller inte så har världsmuseer en stor roll att spela när det gäller framtiden av dessa objekt samt den nationella och internationella konversationen.

Postkolonialteori i förhållande till och applicering på arkeologi har tagit lite längre tid än andra discipliner. Från boken *Indigenous Archaeologies: Decolonising Theory and Practice* skriver Claire Smith och H. Martin Wobst:

At heart, archaeology is a colonialist endeavour. It is based on, and generally perpetrates, the values of Western cultures. Privileging the material over the spiritual and the scientific over the religious, archaeological practice is solidly grounded in Western ways of knowing the world.

– Claire Smith & H. Martin Wobst (s. 4)

Detta är en väldigt skarp kritik mot arkeologi men jag tror (hoppas) att författarna framförallt syftar på sekelskiftet när arkeologi inte än var ett vetenskapligt ämne, utan mer en hobby för gentlemän. Som titeln på boken säger så arbetar arkeologer för att dekolonisera teori och praktik inom arkeologi. De ifrågasätter om en annan typ av arkeologi är möjlig, som inte har präglats av västerländska idéer och tillvägagångssätt. En intressant föreställning men jag vet inte om det är möjligt att börja om på nytt eller helt avskärma sig från Europa och Europas historia. Som arkeologistudent i Europa (dvs. en ”Western culture”) är den här texten ibland svåra att läsa och jag kan argumentera både för och emot det här påståendet. Postkolonialteori är en extremt användbar teori för att tolka allt från internationella relationer till lagstiftning om kulturföremål.

Dock som läsaren kanske redan har förstått, är detta en teori som är uttalat kritisk av västvärldens världssyn och inflyttande.

Jag använder mig av postkolonialteori som en prisma för att tolka det jag läser och analyserar för att det är högst relevant; för att uppsatsen handlar om hur ett land bemöter sin egna historia och andra länders historier; för jag tror att den här teorin applicerad på både media och lagstiftning kan belysa vissa tankesätt som är intressanta för den fortsatta diskussionen om repatriering. Repatrieringsfrågan har många dimensioner och det har även postkolonialteori – det finns vissa bitar som är högst relevanta för den här uppsatsen (t.ex. Said) och andra som inte är direkt relevanta för mina frågeställningar (t.ex. Bhabha).

Källkritik

För att förstå Sveriges inställning till repatriering av kulturella föremål har jag förlitat mig på Sveriges Riksdags dokument och lagar. Jag har förlitat mig på lagen.nu som konstant uppdateras (det är möjligt att se ändringar, författningskommentarer och rättsfall i en spalt bredvid lagen). Det är som sagt, framförallt Kulturmiljölagen (1988:950) som är viktig för mitt arbete. Jag har vänt mig till *UNESCOS konvention om åtgärder mot olovlig export, import och överlåtelse av kulturegendom* (1970) och *UNIDROITs konvention om kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt* (1995) – dessa supranationella lagar är idag inkorporerade i svensk lag. *ICOMs Etiska Regler* utgör också en bra bas för att förstå vad museum och institutioner tar för ställning gentemot varandra (se appendix A för mer information). Jag har också använt mig av Sveriges Juristtidning (SvJT) när jag inte har förstått lagarna eller behövt mer information. Lagar och konventioner är en väldigt användbar resurs för att förstå de breda ramverken kring repatriering. Den stora nackdelen i mitt fall är att jag inte är jurist och det finns en risk för att man helt enkelt missar lagar eller missförstår appliceringen av dem. Jag grundar mig i Kulturmiljölagen men vet till exempel att det finns andra lagar som skriver om plundring av kulturföremål under krig, jag går inte in på dessa lagar.

När jag började forska i ämnet så kom det ut en ny bok, *Paracastextilierna i Göteborg: Vem äger det globala kulturarvet?* av Björn Sandmark och Ann-Marie Ljungberg. Björn Sandmark var chef på Kulturförvaltningen i Göteborg och skriver om hans upplevelse av händelserna (det är en personlig text) och Ann-Marie Ljungberg bidrar med en poetisk uppsats om själva textilierna. Trots textens subjektivitet har den varit ovärderlig i min förståelse av förloppet av

repatrieringskravet. Det finns även två mindre publikationer från museet *Paracas Textiles: Selected from the Museum's Collections* av Anne Paul (1979) och utställningskatalogen *Paracassamlingen: En Stulen Värld* (2008). På uppdrag av Statens Kulturråd och Världskulturmuseet, skrev Stefan Jonsson forskningsessän *Tingen Vi Delar: Historien om Paracastextilierna i Göteborg 1933–2010* (2010); en överskådlig text men ett begränsat format. Dessa texter kombinerade är jättebra för att få en insyn i textilierna, utställningen och repatrieringsfrågan, dock saknar jag en mer helhetlig och djupgående bok om alla aspekter av det här fallet.

Mitt källmaterial är media, framförallt press men även radioinslag. Jag har valt det här materialet för jag vill se hur man offentligt skriver om repatriering. Journalisterna som har följt Paracastextilierna är delvis insatta i debatten (och skriver mer än en gång om dem), vissa texter är av kulturskribenter och vissa texter är krönikor. Oavsett hur insatt en journalist är i ett ämne så måste det man skriver om vara intressant, relevant och/eller tänkvärdt för en större publik. I det tidigare kapitlet om metoden skrev jag att det finns ett värde i den här typen av publikation för det speglar en större samhällsbild och uppmärksammar ämnen på ett sätt som akademiska journaler inte kan. Den här typen av källmaterial kan givetvis sakna djup samt förenkla eller släta över mer komplicerade frågor men det är fullt möjligt att analysera och diskutera det jag läst.

Definitioner

Jag inkluderar en lista med ord som förekommer ofta i uppsatsen. Definitionerna är delvis min förståelse (kontexten) av dem i kombination med etablerade och accepterade förklaringar.

Kultur

Ordet kultur anses vara ett svårdefinierbart ord trots att det är enkelt att använda. En exakt definition: ”form i vilken (viss) större grupp människor ordnar sin försörjning och organiserar gemensamma angelägenheter på samhälls nivå... sammanfattning av allt som skapats av människor för att ge (högre) andliga upplevelser särsk. om konst, litteratur, musik e.d. men äv. om vetenskap” (Norstedts Svenska Ordbok, 2004).

Kulturarv

Med kulturarv menar jag de materiella och immateriella delar av en kultur som blir en del av ett lands / människors historia.

Kulturella föremål / artefakter

Med dessa ord menar jag de materiella objekt som man anser vara en del av ens kultur. Detta kan givetvis innefatta en väldigt stor variation av objekt, från det vardagliga till det högtidliga.

Museum

En organisation, oftast ideell, med en samling som visas för allmänheten. Oftast har museum som uppdrag att förvara, forska, utbilda och bedriva en pedagogisk verksamhet. Ordet är dock inte helt okontroversiellt – ICOM har arbetat med en ny definition av vad ett museum är och gör men arbetat har fördröjts då man inte kunnat enats om en acceptabel definition (Noce 2019).

Mänskliga kvarlevor

Med mänskliga kvarlevor menar jag alltifrån hela skelett till en hårlock. I den här uppsatsen förekommer termen i förhållande till dess konservering och förvaring på museum eller institution (så som ett universitet).

Repatriera / Repatriering

Återlämnandet av artefakter och mänskliga kvarlevor till ett ursprungsfolk, land, stat och/eller museum – de som anser sig vara de rättmätiga ägarna. Ordet repatriering urskiljer inte hur en artefakt kom till ett land, museum, osv. att börja med utan syftar endast på återlämningen.

Världsarv

Ett koncept som utgår från idén att vi, mänskligheten, alla har samma världsarv och därför har vi alla rätt till det.

Världsmuseum

I samma anda som världsarv. Ett museum som utgör sig för att ha en signifikant samling med objekt från stora delen av världen. Innehållet kan bestå av allting från mänskliga/animala kvarlevor till skulpturer från Egypten till smycken från Vikingagravar. Exempel på

världsmuseum: Louvre i Paris, British Museum i London, American Museum of Natural History eller Metropolitan Museum of art i New York eller Världskulturmuseet i Göteborg.

Kapitel 2 Fallstudie: Paracastextilierna i Göteborg

Introduktion

I kapitel 1 diskuterade jag att jag ville fokusera på en fallstudie och artefakter var det fanns en relativt tydlig proveniens. Det finns oräkneliga många objekt i världsmuseum med epitafet 'proveniens okänd, datum okänt' och det är beklagligt att man förmodligen aldrig kommer veta mer om dem. Oavsett det estetiska eller kulturella värdet av dessa objekt, så är det inte dessa objekt som länder och regeringar gör anspråk på. Skulle länder efterfråga dessa verk så är det enda argumentet ett moraliskt och etiskt argument (för att det är svårt att fastslå något juridiskt utan konkreta fakta). För den här uppsatsen kommer Paracastextilierna från Världskulturmuseet i Göteborg att behandlas.

Bakgrund och kontext

Det finns fyra *Statens museer för världskultur* i Sverige; i Stockholm: Etnografiska museet, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet, i Göteborg: Världskulturmuseet. Detta är inte en generell beteckning utan förstärkandet av fyra individuella museer under 1990–2000 talet (SOU 1998:125). Världskulturmuseet i Göteborg skapades 2004 men detta var inte ett nytt museum, bara en ny iteration av det som varit Göteborgs etnografiska museum (och innan dess etnografi avdelningen på Göteborgs museum), en institution som funnits i Göteborg sedan slutet av 1800-talet. Som det nya namnet antyder så skulle världskulturer presenteras¹, en globalisering av museologi och museum. Museet har idag cirka 100,000 objekt (Världskulturmuseet), i jämförelse har British Museum i London cirka 8,000,000 objekt (British Museum). Ordet *världskultur* faller inom ramarna för mina definitioner av *världsarv* och *världsmuseum* (se kapitel 1) så det finns redan förutfattade meningar när man ger det här namnet till ett museum.

I september 2008 hade Världskulturmuseet vernissage för en ny utställning: *En stulen värld*, en utställning där man visade de 100 Paracastextilierna som varit i museets samling sedan 1930-talet (när Etnografiska museet blev Världskulturmuseet gavs 89 av textilierna till Göteborgs stad och 11 av textilierna till Världskulturmuseet). Utställningen gjordes

¹ *Etnografi* betyder studien av folk och kulturer. Ordet anses kanske vara något akademiskt och det är mer gångbart med beteckningen *världskultur* eller *världsmuseum*. Eller så valde man att ändra namnet på museet i Göteborg då det redan finns ett etnografiskt museum i Stockholm.

tillsammans med Ministerio de Cultura i Lima och utställningen gick noggrant igenom hur man illegalt förvärvade och smugglade dessa textilier till Sverige (Sandmark 2019, s. 23). Paracastextilierna sig själva är väldokumenterade i Anne Pauls *Paracas Textiles*, författaren går systematisk går igenom de större textilierna och försöker tolka de olika djuren, människorna och symbolerna. Textiliernas historia är väldokumenterat framförallt av Stefan Jonsson i *Tingen Vi Delar: Historien om Paracastextilierna i Göteborg 1933–2010*.

Textilierna i fråga kommer från Paracas, en halvö cirka 25 mil söder om Lima i Peru. För cirka 2000 år sedan begravde man sina döda på ett väldigt specifikt sätt, man lindade in de döda i ”lager på lager av filter, mantlar, livklädnader, ponchor och huvudband, allesammans färgade och vävda med enastående skicklighet och utsmyckade med djur- och människoliknande figurer” (Jonsson 2010, s. 6–7). I början av 1900-talet skedde både plundring och professionella arkeologiska utgrävningar i området. I och med upptäckten av gravkammarna och det så pass välförvarade textilierna i Paracas hade Peru ett fantastiskt (nytt) kulturarv. Textilierna hade förvarats väl i den sandiga marken och torra temperaturen och visade sig vara oemotståndliga på den svarta marknaden. På Quechua (språket/språken som talas av urbefolkningen i Sydamerika, men framförallt Peru) betyder Paracas *dust storm* (Paul 1979, s. 10). Man vet att många kulturella föremål smugglades ut ur landet under den politiska omvälvningen i Peru i början av 1930-talet; hundra textilier lämnade landet med Sven Karell och donerades så småningom till Göteborgs Museum (Paracassamlingen 2008, s. 7).

I och med ’upptäckten’ av det orörda Machu Picchu 1911 var Peru av intresse för arkeologer, etnologer och äventyrare. Samtidigt som Peru efterfrågade Paracastextilierna från Göteborg, krävde landet att Yale universitets Peabody Museum lämna tillbaka de 5,000 artefakter som hade exporterats ut ur landet nästan 100 år tidigare (Appiah 2009, s. 71)². Yale fallet var komplicerat p.g.a. att artefakterna hade exporterats lagligt med förbehåll att Peru skulle kunna få tillbaka dem när de väl vill ha tillbaka dem. Detta visade sig vara lättare sagt än gjort, delvis för det hade gått nästan 100 år sedan artefakterna lämnade landet. Alla artefakter lämnades så småningom tillbaka. Cirka 100 år efter febrilt amerikanskt och europeiskt intresse i peruansk historia och artefakter, var intresset omvänt och Peru ville ofördröjligen ha tillbaka sina ovärderliga kulturskatter.

² Hiram Bingham som ’upptäckte’ Machu Picchu dokumenterade/fotograferade sina resor och utgrävningar för National Geographic, det går fortfarande att läsa dessa fascinerande tidsdokument på nationalgeographic.com.

Textilierna var väldigt ömtåliga och för många var det nog första gången som man såg dem alla tillsammans på 2008 utställningen. Arkeologer är bekanta med att textilier bryts ner snabbt och oftast finns det få rester kvar av dem; textilier kan vara bland de mest meningsfulla artefakter för att tolka samhällen. Paracastextilierna i Göteborg är exceptionellt välbevarade, museet hade under 1990-talet jobbat med en speciell förvaringslokal för textilier (Clausson 2008). Textilierna var känsliga både för ljus men också fysisk transport, det är stor risk att vävnaderna helt enkelt bryts sönder. Det finns inga skrivna dokument från den här perioden i Peru, textilierna som är utsmyckade med djur, människor och andra symboler tolkas vara en form av uttryck, religion, samhällstillstånd, och/eller ritual (Paracassamlingen 2008, s. 17).

Under utställningsloppet fick museet ett brev från Gilbert Chauny, Perus dåvarande ambassadör till Sverige, som krävde att museet lämnade tillbaka textilierna till Peru. Efter ett samarbete med Ministerio de Cultura och en omfattande utställning med en provocerande titel är det inte svårt att begripa att Peru krävde tillbaka textilierna.

Paracastextilier finns för övrigt i andra svenska museer: Etnografiska museet i Stockholm och på Kulturen i Lund. Samt på många museer runt om i världen, bl.a. British Museum i London, Musée du Quai Branly i Paris och Brooklyn Museum i New York.

Återlämningsprocess

Det här stycket går igenom de händelser, beslut som togs och diskussioner som hade i förhållandet till återlämningen av textilierna. Det är här jag vänder mig till media och det är det som utgör mitt material. Det finns inte alltid reportage om alla händelseförlopp men det omnämns i andra artiklar (t.ex. när man beslutstagandet går mellan olika människor och institutioner). Det presenteras så kronologiskt som möjligt och jag lånar från Björn Sandmarks tidslinje.

Världskulturmuseet i Göteborg gör utställning *En stulen värld* var man inte bara visar textilierna men också hur de illegalt exporterades från Peru och till slut hamnade på museet 2008 – 2011 (Världskulturmuseet)

- Malin Lindroth skriver i Expressen / GT: *Ett stulet kulturarv* (26/09/2008)
 - o ”När paracastextilierna nu ställs ut på Världskulturmuseet i utställningen *En stulen värld* är det första gången som de visas inte som exotiska föremål utan som det stöldgods de är.”
 - o ”...den andra historien, som är plundrarnas historia, väcker etiska och kulturpolitiska frågor av ett helt annat slag, inte minst: Vem äger det stulna nu idag? Just de här föremålen vill Peru i dagsläget inte ha tillbaka.”

- Dagens Nyheter / Expressen / Göteborgs-Posten / Svenska Dagbladet / Sydsvenskan / TT skriver: *Peru kräver tillbaka textilier* (23/12/2009)
 - o "Perus nya regering har nu begärt att textilierna ska återlämnas. Den tidigare regeringen tyckte att det var bra att textilierna togs hand om i Göteborg"
 - o "Diskussioner om textilierna har redan inletts och Göteborg har erbjudit ett avtal som ger Peru äganderätten, medan de stannar i Göteborg"
 - o "En förflyttning av tygerna till Sydamerika skulle kräva en mycket komplicerad och dyrbar transport på grund av att de är så känsliga"
- Torgny Nordin skriver i Göteborgs-Posten: *Fel att skeppa iväg textilier* (23/12/2009)
 - o "Efter att under flera år ha varit förpassade till magasinen..."
 - o "Världskulturmuseet har dock valt att helt fokusera på frågan om hur textilierna kom till Göteborg. Att inte diskutera det hade varit anmärkningsvärt, men att göra det till huvudpoäng bekräftar bara Världskulturmuseets ideologiproducerande verksamhet"
 - o "Tygerna... är bland de mest värdefulla kulturskatter som finns i Göteborg"
 - o "Såväl i Peru som i flera andra länder finns fina samlingar med paracastextilier. De göteborgska befinner sig dock i en särklass genom det förnämliga arbete som utförts av skickliga konservatorer."
 - o "Det är mer sannolikt att den nya peruanska regeringens egentliga syfte är att vinna nationella politiska poängar på att återkräva paracastextilierna. Frågan gäller dock det globala arvet."
 - o "Att skeppa iväg de hyperkänsliga textilierna till undermåliga museer vore däremot både oansvarigt och fel."

Perus ambassadör till Sverige frågar Världskulturmuseet om att få tillbaka textilierna 2008 – 2009

- Jimmy Fredriksson skriver i Expressen: *Den stulna världen måste återlämnas* (26/12/2009)
 - o "De så kallade Paracastextilierna som visas är symbolen för hur västvärldens gamla imperier plundrat både kolonier och utvecklingsländer på konstföremål. Nu vill Perus regering att de ovärderliga textilierna ska hem till Peru."
 - o "Det är inte första gången och definitivt inte den sista som krav reses på att museer i Sverige ska lämna tillbaka föremål som förts hit av diverse expeditioner, köpts av samlare eller stulits och sålts vidare..."
 - o "Det finns ingen internationell lagstiftning om hur museiföremålen ska hanteras, det är upp till varje land."
 - o "Den stulna världen ska återlämnas och det är inte hälarens sak att ställa villkor och hänvisa till god tro."
 - o "Vi lever i en global värld. Den som brinner av längtan att se Parthenons friser, Nigerias konstskatter eller peruanska 1800 år gamla textilier kan och bör åka till det land varifrån de kommer."

Världskulturmuseet skickar vidare förfrågan till Göteborgs Stad som rent juridiskt äger textilierna sedan Etnografiska museet gav dem till staden och inte till Världskulturmuseet (2008 – 2009)

Kulturförvaltningen rekommenderar att börja diskussioner och förhandling av återlämnandet av Paracastextilierna med Peru (2010)

- Malin Clausson skriver i Göteborgs-Posten: *Bäddat för debatt om Paracas skatt* (26/01/2010)
 - o "Kanske kan utställningen också bidra till ett större fokus på grundproblemet: att gravplundring fortfarande sker och att den illegala handeln med kulturföremål i dag räknas till den största, näst efter vapen- och droghandeln."
 - o "Att plundring även sker i Sverige i dag, med kyrkor som töms på sina kulturskatter, är kanske inte heller något som de flesta kopplar ihop med repatrieringsfrågan, men det hör också till bilden av detta komplexa problem, menar Cajsa Lagerkvist [Intendent, Världskulturmuseet]
- Johan Hellekant skriver i Svenska Dagbladet: *Stulna skatter kan återbördas* (11/04/2010)
 - o "Ny kanske textilierna får segla tillbaka till Sydamerika, åtminstone om den nya myndighetschefen [Sanne Houbay-Nielsen] vid Statens museer för världskultur inte finner synnerliga skäl att behålla dem."

- ”Det är ett unikt fall med Paracas-textilierna. En så unik historik kräver en unik lösning, säger Sanne Houby-Nielsen som menar att den omtvistade textilsamlingen är i klass med världsarv.”
- ”...har museet i både utställningskatalogen och utställningen levererat bevis för att textilierna fördes ut i strid mot peruansk lag...”
- ”Som ägare till Paracas-textilierna har Göteborgs stad påbörjat en dialog med Peru och den ska jag sätta mig in i, säger Sanne Houby-Nielsen diplomatiskt.”
- ”Göteborgs stad äger nästan alla Paracas-textilierna, men det är Statens museer för världskultur som förvarar dem och kan ge kommunen råd.”
- ”Sverige ratificerade 2003 UNESCO-konventionen mot illegal handel av kulturföremål, men det gäller inte retroaktivt.”
- Malin Clausson skriver i Göteborgs-Posten: *Peru får tillbaka Paracassamlingen* (15/03/2010)
 - ”...nu föreslår alltså kulturförvaltningen att Göteborgs stad säger ja till Perus regering...motiverar sitt ställningstagande med hänvisning till de internationella konventionerna och etiska regler som finns gällande återlämnande av kulturföremål.”
- Göteborgs-Posten/ TT skriver: *Peru stämmer Göteborg för textilier* (05/07/2011)
 - ”Peru stämmer Göteborg för att återfå 2000 år gamla textilier...”
 - ”Ändå sedan begäran kom om att få tillbaka textilier har vi haft en bra dialog med peruanska ambassaden... hanterat ärendet helt enlighet med de internationella regler som finns.”
 - ”Rent formellt krävs att saken tas upp i kommunstyrelsen och kommunfullmäktige.”

Kommunfullmäktige i Göteborg beslutar att donera textilierna till svenska staten (2012)

Kulturdepartementet (svenska staten) väljer att ta inte emot Paracastextilierna (2013)

- Daniel Olsson skriver i Göteborgs-Posten: *Stöldgodset ska tillbaka till Peru* (10/09/2013)
 - ”Kommunfullmäktige beslutade förra året att överlåta textilierna till Statens museer för världskultur, inte minst för att låta kontakten mer peruanerna skötas på nationell nivå.”
 - ”...nu har staten tackat nej med hänvisning till att myndigheten inte får ta emot donationer som kan kräva ytterligare ekonomiskt stöd från stadsbudgeten. Såväl förvaring som transporten av de sköra textilierna medför kostnader.”
 - ”Det är kanske inte vår sak som kommun att odla diplomatiska relationer men vi hoppas på att vi kommer kunna få till ett samarbete med Peru...”
 - ”Enligt kulturförvaltningen handlar det om den mest värdefulla samling kulturskatter i världen som just nu diskuteras för det återlämning till ursprungslandet.”

Resa av Göteborgs kulturförvaltning till Peru för att bedöma om landet är redo att ta emot textilierna (2014)

Överlämnings 1/3 (2014)

- Ralph Blumenthal skriver i New York Times: *Sweden Returns Ancient Andean Textiles to Peru* (05/06/2014)
 - “One of the world’s most precious troves of looted antiquities... is on its way back”
 - “Mr. Castillo Butters [Peru’s vice minister of cultural patrimony] said he viewed it as, “the most important textile from Peru and one of the most important one of the most important in the world.” Several other Paracas textiles remain in other museums.”
 - “The head of conservation of the National Museum of World Culture, Lars-Erik Barkman, referred questions about the repatriation to the city of Gothenburg. But he said, “the objects belong to the world.””
- Carina Holmberg / Studio Ett / Sveriges Radio rapporterar: *Uppgörelse med svensk museihistoria* (12/06/2014)
 - [Anna Javér, textilkonservator på Världskulturmuseet]: ”Göteborgssamlingen är unik... den består av så många föremål... hela klädedräkter, mantlar, ponchos, huvuddukar. Vanligtvis i samlingar i Europa så har man bara ett par enstaka fragment och så är det på Quai Branly i Paris, så är det på British Museum i London.”

- [Staffan Lundén. Göteborgs universitet]: ”Första gången man faktiskt tog upp frågan om föremålens ursprung. Tidigare har man mest ställt ut föremålen som vackra konstverk utan att fundera så mycket mer eller ja, genom att också mörka den här lite problematiska sidan av deras ursprung.”
- Anders Martinsson skriver i Göteborgs-Posten: *Första omgången av Paracastextilierna återlämnad* (18/06/2014)
 - ”Återlämnandet av de fyra första textilierna till presidenten gjordes av Anneli Hulthén [kommunstyrelsens ordförande]...Det är helt klart att Göteborg har fått en ny vän i världen. Detta ger oss som stad möjligheter till fortsatt utbyte, till exempel har vi bågge utmaningar inom trafik, stadsplanering och miljö. Och så finns ju många svenska företag i Lima.”
- Andrea Valderrama / P4 Göteborg / Sveriges Radio rapporterar: *Paracastextilier överlämnas officiellt idag i Peru* (18/06/2014)
 - ”Det är ett värdefullt och viktigt kulturarv som nu kommer hem säger Jaime Luis Castillo [biträdande kulturminister i Peru], dessutom är det en gemensam överenskommelse mellan länderna och inte resultat av en rättsprocess. Något som kommer få stor betydelse för andra såna här överlämnanden säger han, inte bara i Peru utan i andra länder.”

Överlämning 2/3 (2017)

- Tobias Holmgren skriver i Göteborgs-Posten: *Göteborgs stulna museiföremål återlämnas* (11/12/2017) [intervju med Kommunalrådet Mariya Voyvodova (S)]
 - ”TH: Varför lämnades inte allt tillbaka vid första besöket?”
 - ”MV: Det ligger ett avtal till grund för återlämnandet av textilierna... vi följer avtalet till punkt och pricka... samtliga ska överlämnas till Peru senast 30 juni 2012. Då firar Peru 200 år av självständighet och Göteborg fyller 400 år.”

Överlämning 3/3 (2021)

Kapitel 3 Analys & Diskussion

Det finns flera aspekter av det som rapporterats i media som jag vill diskutera i det här kapitlet. Det är tydligt att det har funnits ett allmänt intresse för Paracastextiliernas historia – mer så efter utställning *En stulen värld*. Utan utställningen är det inte för mig självklart att Peru hade efterfrågat textilierna (som inte hade visats offentligt sedan 1990-talet på Etnografiska museet); i september 2008 skriver kulturskribent Malin Lindroth ”Vem äger det stulna idag? Just de här föremålen vill Peru i dagsläget inte ha tillbaka” några dagar efter att utställningen hade öppnat. Media täckte inte alla aspekter av den cirka 10 åriga historien, utan man kan se ovan att fokus ligger på när Peru först frågar efter att få tillbaka verken och sedan när första överlämningen sker. Jag kan tänka mig när man lämnar tillbaka de sista textilierna 2021 och avslutar repatrieringen att det kommer att skrivas om, framförallt eftersom det bäddas in i Göteborgs 400 års firande och Perus 200 år av självständighet firande.

De frågor eller tema som jag anser har kommit fram från media läsning är: unika föremål, världsmuseum som ett koncept, illegala handlingar, vem bestämmer, lag eller moral och den som efterfrågar artefakterna. Jag presenterar konceptet och diskuterar det i samma stycke.

Unika föremål

Många har kommenterat att dessa föremål är helt unika. De är unika för museet – museets i särklass mest värdefulla artefakter (Nordin 2009, Olsson 2013, Blumenthal 2014), de är unika för att det är en sådan komplett samling av textilier jämfört med andra samlingar (Javér 2014) och en unik historia (Houby-Nielsen 2010).

Detta må vara sant men man kan säga detta om väldigt många objekt i museum. Vare sig det handlar om det estetiska eller symboliska, hur artefakten kom till, hur artefakten kom till museet, vad det betyder för museet, osv. Att ett föremål är unikt kan ju användas som argument från både parter i frågan om repatriering.

Paracastextilierna får ett helt eget och nytt liv tusentals år efter att de skapades. De män och kvinnor som spenderade år (Paracassamlingen 2008, s. 17) att brodera dessa diverse olika textilierna för att sedan linda in deras familjemedlemmar och vänner skapade dessa kläder för en anledning: de döda skulle kläs, lindas och begravas i dem. Såg de som skapade verken sig

själva som konstnärer eller hantverkare som lämnade ett avtryck på världen? Som skapade verk som skulle vara till för att definiera hela samhällen? De tänkte förmodligen aldrig på att deras gravar skulle grävas ut, plundras eller att textilierna skulle hamna i olika museum över hela världen. Inte heller att det moderna landet Peru skulle göra anspråk på dessa verk som en del av deras kultur 2000 år senare (Perus kulturminister Luis Castillo i intervjuer 2014). Kwame Anthony Appiah beskriver den här företeelsen: ”The connection people feel to cultural objects that are symbolically theirs, because they were produced from within a world of meaning created by their ancestors – the connection to art through identity – is powerful” (Appiah 2009, s. 85). Appiah är medveten om hur viktig den här kopplingen är men menar samtidigt att vi samlar på, har starka reaktioner till och känner kopplingar till konst och föremål som tillhör andra kultur.

I Sverige finns det många unika objekt i samlingar som har problematiska provenienser eller är objekt som helt enkelt är stulna tex. Codex argenteus (Silverbibeln) på Uppsala universitet och Sápmi ceremonitrummor som fortfarande befinner sig i ett flertal av landets museum.

Etnografiska museet gav de här unika textilier till Göteborgs stad istället för Världskulturmuseet men det gav dem inte en special status, det skyddade dem inte från att bli repatrierade. För nuvarande finns inga lagar eller konventioner som behandlar *unika* verk i samlingar eller skulle ge dem speciell status gentemot andra delar av samlingen.

Världsmuseum

Argumenten för och emot världsmuseum är många och det finns en hel annan debatt i Sverige om Statens fyra museer för världskultur. I artiklarna ovan ser man båda sidorna av debatten men inget direkt uttalande för eller emot den här typen av museum: ”Fel att skeppa iväg textilier... Frågan gäller dock det globala arvet” (Nordin 2009), ”the objects belong to the world” (Barkman 2014). Oppositionen emot är kanske mer uttalat: ”Paracastextilierna...symbol för hur västvärldens gamla imperier plundrat både kolonier och utvecklingsländer... Vi lever i en global värld. Den som brinner av längtan att se... peruanska 1800 år gamla textilier kan åka till det land varifrån de kommer” (Fredriksson 2009), ”[Kulturförvaltningen] motiverar sitt ställningstagande med hänvisning till de internationella konventioner och etiska regler som finns gällande återlämnande av kulturföremål” (Clausson 2010).

I kapitel 1 och 3 redogjorde jag kort för vad ett världsmuseum är och att deras samlingar till stor del består av objekt som med dagens mått mätt inte har kommit in i samlingen på ett korrekt sätt. Världsmuseum och repatriering går därför hand i hand. De handlar inte bara om enstaka objekt – hela konceptet av ett världsmuseum bygger på uppvisningen av andra kulturer med objekt som man plundrat, stulit, köpt eller förhandlat sig till på ett problematiskt sätt. Detta var förmodligen inget man funderade eller oroade sig över när man började bygga denna typ av museum på 1800 och 1900-talet (MacGregor 2009, 39–42). Dock skulle jag vilja säga att det är något av ett värdeladdat ord idag. Även ordet *museum* är inte utan kontrovers – ICOM medlemmar kan inte ens komma överens om vad det betyder. I Kulturarvspolitik Prop. 2016/17:116 diskuteras också en uppdatering av ordet *museum* i Kulturmiljölagen.

Om man accepterar och erkänner att världsmuseum är ett kolonialt arv går det ändå att fortsätta med verksamheten? Sverige är kanske inte ett land som man direkt associerar med kolonialism men många mindre europeiska länder har ett kolonialt förflutet, det är inte bara de stora aktörerna så som Storbritannien och Frankrike som måste hantera biverkningarna av deras historia (Fur 2013, s. 29–31). Världsmuseernas problem börjar bara med det illegala (eller högst tveksamma) tillvägagångssättet för att samla objekt – när man sedan ska ställa ut dessa objekt så uppstår problemet om representation och vem som har rätten att tolka och visa andra människors kultur. I samma anda som Spivak skriver Michael F. Brown ”Inseparable from this are questions about the right of one group to speak authoritatively about the life-ways of another, especially in an era when cultural heritage has come to be envisioned as a form of property that should remain under the exclusive control of its presumed creators and their descendants” (Brown 2009, s. 145). Detta är som nämnts innan en stor del av det postkoloniala arvet och teorin och för mig något som kräver mycket mer forskning och diskussion. Artefakter och mänskliga kvarlevor som har datering på tusentals år – vem har egentligen rätt att tala för dem? Paracas är idag, geografiskt, en del av landet Peru. Men vem säger att en nuvarande regering i Peru har rätt att tala för Paracasfolket? För 100 år sedan var det en självklarhet att västerländska nationer hade rätt till andras kulturarv och rätt att tala för dem, det är bara de senaste ±50 åren som denna rättighet har ifrågasatts. På 1970-talet förändras arkeologi som fält helt och hållet i och med introduktionen av det post-processuella tänkande. Förutom att forskning och tänkande växlar från ett systematiskt tänkande till ett mer humanistiskt tänkande så blir arkeologer själva mer kritiska och fundersamma kring deras roll i tolkanprocessen.

Detta ser jag som en väldigt positiv utveckling. Är man medveten om ett problem finns det iallafall en möjlighet att bearbeta det.

Jag vänder mig också till Said i det här stycket. Suids stora tes är att västerländska nationer identifierar sig utifrån vad de 'inte är'. De som är koloniserade är 'den andra'. Det är svårt att förena det här med idén om världsmuseum. Från MacGregors³ citat (i teori avsnittet) är ett världsmuseum en institution för att studera och etablera globala sanningar och visa upp världens och kulturers gemensamma historia. Samt, hur skulle man både teoretiskt och praktiskt utföra ett museum som verkligen representerar hela världen? Dagens världsmuseum är ju fortfarande en reflektion av de länder som har dem (vad som samlades, när det samlades och från vilka områden), inte en sann reflektion av världen. Det går för mig inte att förena dessa två sidor.

Paracastextilierna var inte första eller sista gången Världskulturmuseets samling kom under granskning. Så nyligen som 2018 valde ättlingar av White Fox, en man från Pawneestammen (Oklahoma, USA) att stämna svenska staten och Statens museer för världskultur för att få tillbaka mannens klädesplagg (Zangana 2018).

Bevis av smuggling och illegal handel

Även om museet mörkade med Paracastextiliernas historia innan (Lundén 2014) så visste man från allra första början att textilierna kommit till Sverige olagligt (Paracassamlingen 2008, s. 7). Detta är en jätteviktig aspekt av repatriering. I det här fallet finns det tydligt bevis för att textilierna smugglades ut ur landet och senare doneras till Etnografiska museet som kände till proveniensens (*ibid.*). Precis som ordet *unik* finns det i många av artiklarna ovan en beskrivning av proveniensens: "visas som det stöldgods de är" (Lindroth 2008), "den stulna världen" (Fredriksson 2009), "omtvistade textilsamlingen" (Hellekant 2010) och "precious troves of looted antiquities" (Blumenthal 2014). I det här fallet finns det ingen tvekan om proveniensens.

Av alla de supranationella konventionerna hade man kanske haft mest förtroende för FN och UNESCO då de har en omfattande konvention och är så pass stora institutioner. Dock eftersom UNESCOs 1970 *Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel*,

³ Neil MacGregor var Direktör på British Museum.

utförelse och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom bara gäller från och med 1970 och framåt i tiden, så är den tyvärr inte relevant i det här fallet. Vänder man sig till UNIDROIT konventionen från 1995, som var en uppdatering av UNESCO 1970 konventionen blir man också besviken. Delvis för att det finns en preskriptionstid på 50 år (från det att stölden hände) och delvis för att UNIDROIT konventionen inte blev svenska lag förrän 2011 (SFS 1988:950 Kulturmiljölagen) så hade inte varit relevant för Kulturförvaltningen när de först började att jobba med fallet.

Om det hade varit en repatrieringstvist mellan två EU land som begärde tillbaka stöldgods hade man mött liknande problem: länder ska lämna tillbaka kulturföremål som olagligt förts bort men endast efter 1994, då Sverige gick med i EU (SFS 1988:950 Kulturmiljölagen).

Detta leder till frågan, även om det finns tydliga bevis för en olaglig handling, hur långt tillbaka i tiden är det rimligt att gå? Peabody museet försökte att använda detta argumentet när de först vägrade att lämna tillbaka Machu Picchu artefakterna – det hade gått för lång tid. Vi vet att det finns vissa omständigheter, som andra världskriget och förintelsen, var man valde att globalt upphäva preskriptionstid för de artefakter som försvann, stals eller tvångs såldes under den perioden (Washington konventionen från 1998). Om man har upprätt ett undantag för vissa händelser och grupper, då kan det göras igen.

Dessa konventioner som i teorin är fantastiska är i verkligheten odugliga. Det är ett starkt uttalande men det är för min del: väldigt tydligt vem som skrev dessa lagar att börja med, väldigt tydligt att en uppdatering för att reflektera dagens tillstånd krävs och en riktig uppdatering som gav före detta koloniserade länder mer makt och tillgång till deras kulturarv skulle vara både välkommen och kontroversiell.

Vem bestämmer? Vart vänder man sig?

När det gäller Paracastextilierna så kan vi tydligt se vem och vad som bestämdes. Chefen för Kulturförvaltningen i Göteborg fick ärendet på sitt bord efter att myndighetschefen för Världskulturmuseet skickade vidare Perus krav på repatriering. Kulturförvaltningen har många uppdrag men i stora drag: ett attraktivt kulturutbud i Göteborg för så många som möjligt. Anställda på Kulturförvaltningen är icke-politiska. Kommunfullmäktige är politiska poster och idag finns det 81 ledamöter och 44 ersättare i Göteborg. Det var alltså detta politiska organ som

försökte att 'donera' textilierna till svenska staten. När svenska staten avvisade detta förslag återvände man till Kulturförvaltningens original förslag – att inleda diskussioner med Peru om återlämning.

Det är framförallt i Johan Hellkants artikel från 2010 var myndighetschefen vid Statens museer för världskultur uttalar sig om repatrieringsfrågan och man får intrycket av att hon är involverad. Via Malin Claussons artikel också från 2010 förstår man att det är Göteborgs stad som tar beslut ”nu föreslår... Göteborgs stad säger ja till Perus regering”. Daniel Olsson kartlägger Kulturdepartementets avslag 2013 och man förstår att ärendet är tillbaka var det började. Jag förstår för gemene man att detta kanske inte är den mest intressanta biten av historien men det är absolut nödvändigt att rätt personer jobbar med dessa frågor.

ICOM är rätt tydlig på den här fronten: *6.2 Återföring av kulturföremål: Museerna bör vara beredda att påbörja samtal om återföring av kulturföremål till ett ursprungsland eller ursprungsfolk. Detta arbete bör företas på ett opartiskt sätt och baseras på vetenskapliga, professionella och humanitära principer liksom på relevant lokal, nationell och internationell lagstiftning. Detta är att föredra framför åtgärder på politisk eller regeringsnivå.* (ICOM 2011, s. 22 – min understrykning).

Detta hände inte i Göteborg. ICOM är ett självständigt samfund av museer, ICOMs *Etiska Regler* är skrivet av museerna och organisationen siktar på långvarigt och kooperativt arbete och problemlösning sinsemellan. Det finns några instanser i tidslinjen ovan som jag tycker är problematiska. Jag förstår att Göteborgs stad ägde 89 av Paracastextilierna men det var först Etnografiska, sedan Världskulturmuseet som värnade om dem, konserverade dem, forskade om dem, ställde ut dem – experterna och vårdarna helt enkelt. Varför skulle då inte Världskulturmuseet ta en ledande roll i repatrieringsfrågan? Ärendet kommer sedan till Kulturförvaltningen (fortfarande på lokal nivå) som kommer med förslaget att öppna upp diskussioner med Peru för återlämning. Att Kommunfullmäktige sedan väljer att eskalera det till regeringen genom att donera verken till Staten är förvirrande (om man hade gett textilierna till Världskulturmuseet i första instans då hade verken tillhört staten).

I föregående stycke diskuterade jag att textilierna fått ett nytt liv än det de en gång i tiden var tänkta för. Det är väldigt tydligt för mig att när Göteborgs stad väl inser och bestämmer att lämna tillbaka textilierna, kommer man på att man kan göra artefakterna till ett diplomatiskt

moment. Kommunstyrelsens ordförande Anneli Hulthén: ”Det ger oss som stad möjligheter till fortsatt utbyte, till exempel har vi bågge utmaningar inom trafik, stadsplanering och miljö. Och så finns många svenska företag i Lima” (Martinsson 2014); Kommunalrådet: Maria Voyvodova: ”återlämnandet... 30 juni 2021... Då firar Peru 200 år av självständighet och Göteborg fyller 400 år” (Holmgren 2017). Detta är ett förståeligt resultat när museet valde att inte vara engagerad i repatrieringsfrågan från början. De lokala politikerna nämner inget om fortsatt arbete mellan de olika museerna som är involverade. Eller vad repatrieringen av verken betyder för peruanerna. Det finns givetvis ingen lag som säger att man inte får dra nytta av den här typen av möjlighet men man hade hoppats att lokala politiker kom ihåg vad återlämningen faktiskt handlade om. Sandmark nämner i hans bok ett moment när en svensk diplomat erbjöd sig att själv ta med textilierna tillbaka till Peru. Det var förhoppningsvis ett oskyldigt misstag men säger ändå något om att vara insatt (eller inte) i de fysiska artefakterna.

Det var för många parter involverade i det här fallet men det är inte heller svårt att förstå varför det blev så – det finns inte så många repatrieringsfall i Sverige och det är en relativt ny fråga för museer och kulturvetare.

Lag eller moral

Trots en stor mängd lagstiftning och konventioner finns det ingen svenska eller internationell lag som krävde att Paracastextilierna skulle lämnas tillbaka. Det är förståeligt varför detta leder till att länder och individer väljer att stämma museum och stater (TT 2011) – deras enda alternativ.

I rapporteringen av fallet ”Sverige ratificerade 2003 UNESCO-konventionen... men det gäller inte retroaktivt” (Hellekant 2010), ”...hänvisning till de internationella konventionerna och etiska regler som finns” (Clausson 2010) och ”...hanterat ärendet helt enhetligt med de internationella regler som finns” (TT 2011). Jag skulle gärna vilja veta vad de hänvisat till för i min tolkning av lagen täcker inte svensk lag, UNESCO konventionen och UNIDROIT konventionen Paracastextilierna. ICOM däremot har utstakade principer som inte har någon preskriptionstid, men ICOM är inte lag – ingenting man kan verkställa genom länders juridiska system och domstolar.

Ove Bring, professor emeritus i folkrätt och författare till bl.a. *Parthenonsyndromet: kampen om kulturskatteerna* skriver i Svensk Juristtidning 2017 ”Men när den internationella rätten inte ger klart besked, har den internationella moralen fått spela in ad hoc”. Länder som efterfrågar artefakter som stals under kolonialtid har som vi sett inget juridiskt sätt att göra sig hörda – de internationella konventionerna räcker inte till och preskriptionstiden för brotten har gått ut. Att länder gör det till en moralisk och etisk fråga är inte så svårt att förstå – men det är ingen självklarhet att detta argument räcker. I Perus fall förlitade man sig på den tydligt dokumenterade historien av textilierna (från utställningen) och museets egna bekännelser kring kulturarvet de värnade om. Jag vet inte om de på museet eller kommunen i Göteborg kände till att Perus regering krävde tillbaka artefakter från andra museum under samma period – det verkar ha funnits en intensitet att få tillbaka objekten så snabbt som möjligt.

De flesta stora repatrieringsfrågor handlar om föremål som togs under krig och kolonialtid – ibland flera århundranden innan FN fanns. Det kan tyckas att den här typen av lagstiftning bör uppdateras för att reflektera dagens situation. Dock har jag svårt att föreställa mig en lagstiftning var museer tvingas lämna tillbaka artefakter. Motståndet från museer, politiker och publiken hade varit enormt. Efter Frankrikes stora uttalande 2018 om att lämna tillbaka artefakter till före detta kolonialländer i Afrika har väldigt lite faktiskt hänt och det visade sig att det var inte så lätt att repatriera tusentals objekt (Herman 2019). Ett annat exempel är givetvis Parthenonfrisen i British Museum – ett verk som Grekland har frågat efter i snart 200 år, utan någon som helst framgång. Sanningen är den att internationella konventioner sviker före detta koloniserade länder.

Föremål som plundrades under krig har en annan historia och reglering. Alla europeiska länder har i stort sett plundrat från varandra och det verkar inte finnas något intresse av att börja ett stort europeiskt repatrieringsprojekt. I Sverige är förändringar på gång, under 2020 kommer Riksantikvarieämbetets utredningar vara färdiga (se appendix A). Deras rapport kommer att informera regeringen om hur man ska behandla mänskliga kvarlevor och kulturföremål i svenska samlingar.

Den som efterfrågar

Det går inte att undgå det faktum att det alltid finns två sidor i ett repatrieringsfall: den som äger artefakterna och den som efterfrågar artefakterna. Den svenska pressens fokus ligger på

hur man hanterar frågor utifrån museets och Göteborgsstads perspektiv och inte så mycket om nutida Peru och dagsläget i Lima och Paracas. Även utställningen i sig handlade om plundringen, införandet av textilierna i Sverige och hur man tagit hand om textilierna i nästan 100 år; i utställningskatalogen står det ingenting om det nuvarande läget (när man gör utställningen kanske det inte finns så mycket att säga om det). Själva ordet Peru förekommer givetvis flera gånger i artiklarna och framförallt i början av debatten. När man väl har beslutat att lämna tillbaka textilierna är det bara formalia.

Det är också värt att poängtera att innan utställningen fanns det ingen debatt om textilierna "... de här föremålen vill Peru i dagsläget inte ha tillbaka" (Lindroth 2008). När Peru efterfrågar textilierna 2009, skrivs det om i alla de fem tidningarna via TT: "Perus nya regering... begärt att textilierna ska återlämnas" och då belyser man även problem och lösningar "Göteborg har erbjudit ett avtal som ger Peru äganderätten, medan de stannar i Göteborg" och "en förflyttning av tygerna till Sydamerika skulle kräva en mycket komplicerad och dyrbar transport" (TT 2009). Det finns både argument för och emot att textilierna ska returneras "Såväl i Peru som i flera andra länder finns fina samlingar med paracastextilier", "Det är mer sannolikt att den nya peruanska regeringens syfte är att vinna nationella politiska poäng" (Nordin 2009); "Perus regering vill att de ovärderliga textilierna ska hem till Peru" (Fredriksson 2009).

När den nya myndighetschefen Sanna Houby-Nielsen börjar på museet 2010 lutar det redan mot att textilierna ska lämnas tillbaks och hon är fullt medveten om att "textilierna fördes ut i strid mot peruanska lag" samt att "Sverige ratificerade 2003 UNESCO-konventionen mot illegal handel av kulturföremål". Efter det misslyckade försöket att ge Paracastextilierna till svenska staten så återgår Kommunfullmäktige till Kulturförvaltningens ursprungliga beslut att återlämna textilierna till Peru (Olsson 2013). Vi vet att Kulturchefen för Göteborgsstad reste till Nationalmuseet i Lima, Peru 2014 för att utvärdera museet och om de hade kapaciteten och kunskapen att ta emot de ömtåliga textilierna (Sandmark 2019, s. 37), men detta rapporteras det inte om i svensk press. Kort efter detta besök sker den första överlämningen av textilierna.

Peru och textilierna är relativt ytligt behandlade i artiklarna. Det står väldigt lite om folket som skapade verken eller om de har någon typ av efterkommande eller arvingar som tog upp repatrieringsfrågan (det handlar om ett tidsspann på 2000 år); det står ingenting om Nationalmuseet i Lima, Peru som tog emot textilierna och inte heller om det museet som fanns (och förstördes) i Paracas och inte heller det nya Paracasmuseet som byggs (Sandmark 2019,

s. 37 – 40). Det känns udda att man inte skriver mer om detta eller i alla fall nämner det – utan bara att artefakterna ska tillbaka till Peru.

Uppsatsens frågeställningar handlar om hur Sverige bearbetar och bemöter repatrieringsfrågan men givetvis måste man också besinna den andra sidan – vem är det som efterfrågar artefakterna? Spelar det någon roll varför ett land vill ha tillbaka artefakterna? Vad är man som 'ägare' skyldiga objekten i sig? Det rapporterades inte i svensk press om de resor som gjordes till Peru för att bedöma om landet och museerna var kapabla att ta emot textilierna. När Kulturförvaltningen reser dit är det uppenbart att museet absolut har kunskapen och resurserna att ta emot textilierna, samt en hel avdelning av museet som är avsedd för Paracastextilierna (Sandmark 2019, s. 38). Det hade man inte på Världskulturmuseet i Göteborg och det är inte svårt att förstå att textilierna och det Peruanska kulturarvet är viktigare i Peru än i Sverige. Under den här resan besöker man även Paracas och trots att man bygger ett museum på plats så är det inget som var relevant för textilierna då, dvs 2014.⁴

Om Nationalmuseet i Lima inte hade haft kunskaperna eller samma standard på förvaring som i Göteborg, hur hade detta påverkat Kulturförvaltningens beslut? Från deras och Världskulturmuseets perspektiv vill man givetvis se till att man inte ger tillbaka artefakter som sedan förstörs p.g.a. misskötsel. Det blir givetvis väldigt komplicerat om de länder eller människor som en gång i tiden stal från ett annat land, ska ha åsikter och krav på hur ursprungslandet ska hantera stöldgodsen. Man återkommer till den punkten jag gjorde i stycket om världsmuseum – vem har rätt att tala för verken? Det kan lätt bli ytterliga ett postkolonialt uttryck (oavsett intentionerna) om man ska bestämma och värdera ett ursprungslands möjligheter att ta hand om deras kulturarv. Dessa textilier var aldrig avsedda för allmän beskådning eller förvaring på museum – utan skulle täcka de döda i all evighet. Det känns respektlöst att inte skriva om och diskutera detta mer.

⁴ Idag finns det nya *Museo de Sitio Julio C. Tello de Paracas* som handlar om Paracasregionen och visar fynd och skelett från området. Från deras hemsida så kan man se några få mindre textilier (band).

Kapitel 4 Slutsatser

Mina slutsatser handlar både om hur man hanterade repatrieringskravet och hur media porträtterade debatten. I inledningen skrev jag att syftet med den här uppsatsen var att följa ett exempel av artefakter som har repatrierats från Sverige och huruvida man följde svenska lagar och internationella konventioner. Jag ville göra detta genom att studera repatrieringsprocessen från start till slut och koppla an till svensk lag. Jag skrev att jag ville se hur man skriver om den här processen i dagspress och vilka teman som kommer fram och i vilken utsträckning. Jag valde att analysera dagspress för det är egentligen den enda text som skrivs i realtid med händelsernas förlopp. Men också för att det är ett viktigt sätt att nå ut till en större publik, samt att det blir en skildring av ett ämne på en nivå som de flesta av oss kan engagera oss i.

Det är bara det mest intressanta som rapporteras om – man får som läsare inte riktigt följa hela resan. Jag har hela repatrieringsprocessen framför mig för jag har tillgång till ovärderliga resurser och har läst väldigt mycket om det här fallet. Jag förstår att journalister och diverse reportage inte kan täcka allting som händer i Sverige / världen hela tiden – det finns inte intresse och det finns inte kapacitet. Den här historien är inte riktigt slut då den sista överlämningen av de sista textilierna är nästa år, 2021. Det är fullt möjligt att man då skriver en ingående artikel om processen från start till slut. Eller så skriver man om vilka möjligheter detta samarbete har öppnat upp för Göteborg och Peru – upplägget med att lämna tillbaka de sista textilierna i 2021 har inget med textilierna att göra utan är ett datum som gynnar Göteborgs stad och Peru.

Som läsare får man inte heller veta speciellt mycket om Peru – landet som faktiskt efterfrågar artefakterna. För fortsatta studier skulle man givetvis analysera media i Peru och vad de skrev om Paracastextilierna. Vi vet väldigt lite om hur detta fallet betraktades på hemmaplan. I bakgrunds beskrivningen av Paracastextilierna nämnde jag även att den dåvarande peruanska regeringen (dvs 2010) även krävde tillbaka 5,000 objekt från Machu Picchu från Yales Peabody Museum – det fanns alltså någon typ av kampanj att repatriera stulna objekt under de här åren och de var framgångsrika i det här ändamålet.

Det finns inget tydligt tillvägagångssätt för att hantera repatrieringskrav i Sverige. Vi ser detta klart och tydligt i och med att många parter inte ville eller inte kunde enas om vem som faktiskt skulle ta det slutgiltiga beslutet. I det här fallet fanns det kanske mer parter involverade

än vad man hade förväntat sig och det var en fråga som började på museinivå sedan lokalnivå sedan nationellnivå för att sedan gå tillbaka till lokalnivå. Detta tar många år. Det är förståeligt att man vänder sig till svenska staten om man aldrig har haft den här typen av ärende och/eller man inte kan eller vill ta det administrativa och finansiella ansvaret som faktiskt krävs. ICOMs riktlinjer är väldigt tydliga och i grund och botten håller jag med om att det är museet som besitter mest kunskap och är mest informerade när det gäller repatrieringsfrågor. Dock blir det konstigt om svenska staten inte har någon som helst översyn av vad som händer på museerna och vilka konversationer de har med andra länders regeringar. Eftersom det är en fråga som är så närbesläktad med diplomati så måste det finnas en symbios mellan museum och regering.

Kan jag svara på frågan om huruvida man följde nationella och internationella lagar och konventioner när det gäller Paracastextilierna? Som jag skrev i föregående kapitel så har man vänt sig till dessa lagar och resurser men med begränsade resultat. Man har inte kunnat följa de flesta lagar för att de lagar som finns om repatriering är inte till för före detta koloniserade länders förfrågningar. Allting som plundrats, stulits och/eller illegalt exporterats under kolonialtiden täcks inte av dagens UNESCO och UNIDROIT konventioner. ICOMs riktlinjer (som inte är lag och inte heller har preskriptionstider) följdes inte heller eftersom museiledningen inte tog ansvar för frågan.

När jag skriver detta bör Riksantikvarieämbetets utredning (se appendix A) om mänskliga kvarlevor och kulturföremål i museer samlingar vara färdig. Jag har hopp om att detta är en utveckling i rätt riktning och att det så småningom finns tydligare riktlinjer för hur museum ska gå tillväga.

Detta leder mig till övertygelsen att de internationella konventionerna i deras nuvarande skick är oanvändbara för den här typen av frågor. Innan jag satte mig in i repatrieringsfrågan var jag nästan övertygade om att UNESCO konventionen skulle vara lösningen och att det bara var en tidsfråga innan länder skärpte sig och tog större ansvar för de omstridda fynd de har i sina samlingar. Jag var inte förberedd på att UNESCO och UNIDROIT konventionerna skulle vara så begränsande och rentav värdelösa. Det är konventioner utan slagkraft. Plundring och kommersen av kulturföremål och antikviteter har förekommit i hundratals år i samband med kolonialismen. Konventionerna är bara effektiva fr.o.m. 1970 så just när det gäller repatriering från kolonialismen (cirka 1500–1950) så är de inte relevanta.

Egentligen är detta kanske inte svårt att förstå, precis som Nationernas Förbund så är Förenta Nationerna en supranationell organisation som skapades i stor del av europeiska länder efter krig. Än idag består FNs Säkerhetsråd av de fem permanenta medlemmar som man tillsatte för 75 år sedan – Kina, Frankrike, Storbritannien, Ryssland och USA. Detta är länder med långa koloniala historier, detta är också länder som väldigt tydligt har markerat att de inte kommer repatriera omstridda artefakter.

Man nämner dessa konventioner några gånger i pressen men förmodligen har journalisterna, precis som jag, insett att de har inget direkt inflyttande på just den här repatrieringsfrågan. Som läsare får man väldigt lite inblick i hur lagstiftningen fungerar i Sverige och internationellt.

Kapitel 5 Sammanfattning

Uppsatsens titel *Dust Storm* syftar på en översättning av det Quechuanska ordet Paracas men är även en reflektion över hur jag ser på repatrieringsfrågan i Sverige. Jag trodde att jag skulle få mer klarhet och mer etablerade åsikter om repatriering efter min forskning men jag är inte säker på att jag har fått det. Jag valde att fokusera på ett exempel, Paracastextilierna, och jobba utifrån det. Jag känner mig väldigt insatt i just det här fallet och de större frågorna kring repatriering. Trots att jag bara valde en studie, ett antal begränsade tidningsklipp och radioklipp samt fokus på Sverige och landets lagar, känns ämnet fortfarande väldigt stort.

I mina slutsatser gav jag ett delat svar om huruvida Sverige följde lagar och etablerade policy kring återlämning av kulturföremål. Att man daltade med ansvar och beslutstagande är besvärande men också förståeligt – det finns inte ännu några föreskrifter om vem som har det slutgiltiga ordet i den här typen av frågor. I det här fallet var det en stad som rent tekniskt ägde artefakterna men de var huserade och förvarade på ett museum som gått igenom en del förändringar sedan 1800-talet och faktiskt är ett statligt museum idag. Jag tycker att man kan säga att i slutändan är alla museum på något sätt kopplade till svenska staten (förutom helt privatägda museum). Staten har då som ansvar att ta ställning till dessa frågor. I och med utredningen som Riksantikvarieämbetet utför kommer vi förmodligen snart att se vad kvalificerade experter rekommenderar när det kommer till repatrieringsfrågor.

Från mitt perspektiv är det givetvis väsentligt att kunniga och insatta personer fortsätter att vara en del av diskussionen. Frågan om repatriering är långt ifrån en svart/vitt fråga och man kommer inte att kunna använda samma formel för varje artefakt. Men desto mer efterfrågningar som museer tar emot och desto mer fall som behandlas på ett rättvist sätt, desto mer kunskap kommer vi att ha och kommer kunna dra nytta från. Jag förespråkar inte att man blint ska returnera artefakter, jag tror inte ens det är möjligt. Den här uppsatsen ville kanske mer än vad som var möjligt att leverera men jag hoppas att den bidrar till den fortsatta globala konversationen om repatriering.

Källförteckning

Appiah, K.A. (2009). Whose Culture Is It? I Cuno, J. (red.) *Whose Culture? The Promise of Museums and the Debate over Antiquities*. Princeton: Princeton University Press, ss. 71 – 80.

Benjamin, W. (1940). *Historiefilosofiska teser*. Frankfurt: Frankfurter Institut für Sozialforschung. <https://www.marxists.org/svenska/benjamin/1940/teser.htm> (Hämtad 2020-01-07)

Björkman, A.Q. (2019). 'Ska vi tömma museerna och slå igen dem för gott?', *Svenska Dagbladet*, 25 augusti. <https://www.svd.se/ska-vi-tomma-museerna-och-sla-igen-dem-for-gott> (Hämtad 2020-01-07)

Blumenthal, R. (2014). 'Sweden Returns Ancient Andean Textiles to Peru', 5 juni. <https://artsbeat.blogs.nytimes.com/2014/06/05/sweden-returns-ancient-andean-textiles-to-peru/> (Hämtad 2020-01-07)

Bring, O. (2011). 'Kulturella krigsbyten och folkrättslig utveckling.' *Svensk Juristtidning: SvJT*. <https://svjt.se/svjt/2017/274> (Hämtad 2020-01-07)

British Museum. *Explore the Collection*. <https://www.britishmuseum.org/collection> (Hämtad 2020-01-07)

Brown, M.F. (2009). Exhibiting Indigenous Heritage in the Age of Cultural Property. I Cuno, J. (red.) *Whose Culture? The Promise of Museums and the Debate over Antiquities*. Princeton: Princeton University Press, ss. 145 – 164.

Chakrabarty, D. (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Clausson, M. (2008). 'Tyg från Paracas visas i höst', *Göteborgs-Posten*, 15 januari. <https://www.gp.se/kultur/kultur/tyg-fr%C3%A5n-paracas-visas-i-h%C3%B6st-1.1196464> (Hämtad 2020-01-07)

Clausson, M. (2010). 'Bäddat för debatt om Paracas skatt', *Göteborgs-Posten*, 26 januari. <https://www.gp.se/kultur/kultur/b%C3%A4ddat-f%C3%B6r-debatt-om-paracas-skatt-1.982149> (Hämtad 2020-01-07)

Clausson, M. (2010). 'Peru får tillbaka Paracassamlingen', *Göteborgs-Posten*, 15 mars. <https://www.gp.se/kultur/kultur/peru-f%C3%A5r-tillbaka-paracassamlingen-1.994160> Hämtad 2020-01-07

Cowan, J.K., Dembour, M-B. & Wilson, R.A. (eds.). (2001). *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fredriksson, J. (2009). 'Den stulna världen måste återlämnas', *Expressen*, 26 december. <https://www.expressen.se/gt/ledare/jimmy-fredriksson-den-stulna-varlden-maste-aterlamnas/> (Hämtad 2020-01-07)

Fur, G. (2013). Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections? I Naum, M., Nordin, J.M. (red.) *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena*. New York: Springer ss. 17 – 36.

Hellekant, J. (2010). 'Stulna skatter kan återbördas', *Svenska Dagbladet*, 11 april.
<https://www.svd.se/stulna-skatter-kan-aterbordas> (Hämtad 2020-01-07)

Herman, A. (2019). One year after the Sarr-Savoy report, France has lost its momentum in the restitution debate, *The Art Newspaper*, 12 november.
<https://www.theartnewspaper.com/comment/one-year-after-sarr-savoy-where-are-we-on-colonial-restitution> (Hämtad 2020-01-07)

Holmberg, C. (2014). 'Uppgörelse med svensk museihistoria', Sveriges Radio, 12 juni.
<https://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=83&grupp=10975&artikel=5887261>
(Hämtad 2010-01-07)

Holmgren, T. (2017). 'Göteborgs stulna museiföremål återlämnas', Göteborgs-Posten, 11 december.
<https://www.gp.se/kultur/kultur/g%C3%B6teborgs-stulna-museif%C3%B6rem%C3%A5l-%C3%A5terl%C3%A4mnas-1.4912854> (Hämtad 2010-01-07)

ICOMS Etiska Regler. (2011). Svenska ICOM. <http://icomsweden.se/wp-content/uploads/2010/12/L%C3%A4sa-ICOMs-etiska-regler.pdf>
(Hämtad 2020-01-07)

Jonsson, S. (2010). *Tingen Vi Delar: Historien om Paracastextilierna i Göteborg 1933–2010*. Linköping: Linköpings universitet.

Kommittédirektiv 2003:178. *Unidroitkonventionen om återlämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål*.

Lindroth, M. (2008). 'Ett stulet kulturarv', *Expressen*, 26 september.
<https://www.expressen.se/gt/kultur/ett-stulet-kulturarv/> (Hämtad 2020-01-07)

MacGregor, N. (2009). To Shape the Citizens of "That Great City, the World"? I Cuno, J. (red.) *Whose Culture? The Promise of Museums and the Debate over Antiquities*. Princeton: Princeton University Press, ss. 39 – 54.

Martinsson, A. (2014). 'Första omgången av Paracastextilierna återlämnad', *Göteborgs-Posten*, 18 juni.
<https://www.gp.se/kultur/kultur/f%C3%B6rsta-omg%C3%A5ngen-av-paracastextilierna-%C3%A5terl%C3%A4mnad-1.203848> (Hämtad 2020-07-01)

Nilsson Stutz, L. (2007). Archaeology, Identity, and the Right to Culture: Anthropological perspectives on repatriation. *Current Swedish Archaeology*, Vol. 15.

Noce, V. (2018). 'Give Africa its art back', Macron's report says', *The Art Newspaper*, 20 november.
<https://www.theartnewspaper.com/news/give-africa-its-art-back-macron-s-report-says> (Hämtad 2020-01-07)

Noce, V. (2019). 'What exactly is a museum? ICOM comes to blows over new definition', *The Art Newspaper*, 19 augusti. <https://www.theartnewspaper.com/news/what-exactly-is-a-museum-icom-comes-to-blows-over-new-definition> (Hämtad 2020-01-07)

Nordin, T. (2009). 'Fel att skeppa iväg textilier', *Göteborgs-Posten*, 23 december. <https://www.gp.se/kultur/kultur/torgny-nordin-fel-att-skeppa-iv%C3%A4g-textilier-1.1101013> (Hämtad 2020-01-07)

Norstedts Svenska Ordbok. (2004). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Olsson, D. (2013). 'Stöldgodset ska tillbaka till Peru', *Göteborgs-Posten*, 10 september. <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/st%C3%B6ldgodset-ska-tillbaka-till-peru-1.582791> (Hämtad 2020-07-01)

Paracassamlingen: En Stulen Värld. (2008). Göteborg: Världskulturmuseet.

Paul, A. (1979). *Paracas Textiles: Selected from the Museum's Collections*. Göteborg: Göteborgs Etnografiska Museum.

Prop. 2016/17:116. *Kulturarvspolitik*.

Riksantikvarieämbetet. (2019). Stort engagemang för vägledningarna om mänskliga kvarlevor och återlämnande. https://www.raa.se/2019/05/stort-engagemang-for-vagledningarna-om-manskliga-kvarlevor-och-aterlamnande/?utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis-anp-3&utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis-anp-3 (Hämtad 2020-01-07)

Said, E.W. (1979). *Orientalism*. New York: Random House, Inc.

Sandmark, B. & Ljungberg, A-M. (2019). *Paracastextilierna i Göteborg: Vem äger det globala kulturarvet?* Göteborg: Bokförlaget Korpen.

SFS 1988:950. *Kulturmiljölag*. (t.o.m. SFS 2019:864)

Smith, C. (ed.) & Wobst, H.M. (ed.) (2005). *Indigenous Archaeologies: Decolonizing Theory and Practice*. New York: Routledge.

SOU 1998:125 efter dir. 1996:110

Stamatoudi, I.A. (2011). *Cultural Property Law and Restitution: A Commentary to International Conventions and European Union Law*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, Inc.

SÖ 2003:8. *Sveriges internationella överenskommelser. Nr 8: Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturgendom, Paris den 14 november 1970.*

TT (2009). 'Peru kräver tillbaka textilier', *Dagens Nyheter, Expressen, Göteborgs-Posten, Svenska Dagbladet, Sydsvenskan*, 23 december. <https://www.svd.se/peru-kraver-tillbaka-textilier> (Hämtad 2020-01-07)

TT (2011). 'Peru stämmer Göteborg för textilier', *Göteborgs-Posten*, 5 juli. <https://www.gp.se/nyheter/sverige/peru-st%C3%A4mmer-g%C3%B6teborg-f%C3%B6r-textilier-1.833232> (Hämtad 2020-01-07)

UNESCO-konventionen om åtgärder mot olovlig export, import och överlåtelse av kulturoldom. (1970).

UNIDROIT-konventionen om kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt. (1995). <https://www.unidroit.org/other-languages-cp/swedish> (Hämtad 2020-01-07)

Valderrama, A. (2014). 'Paracastextilier överlämnas officiellt idag i Peru', *Sveriges Radio*, 18 juni. <https://sverigesradio.se/artikel/5892394> (Hämtad 2020-01-07)

Vrdoljak, A.F. (2006). *International Law, Museums and the Return of Cultural Objects*. Cambridge: Cambridge University Press.

Världskulturmuseet. *En Stulen Värld*. <http://www.varldskulturmuseerna.se/varldskulturmuseet/aktuella-utställningar/utställningsarkiv/en-stulen-varld/> (Hämtad 2020-01-07)

Världskulturmuseet. *Världskulturmuseets Samlingar*. <http://www.varldskulturmuseerna.se/varldskulturmuseet/forskning-samlingar/om-samlingarna/> (Hämtad 2020-01-07)

Zangana, B. (2018). 'Världskulturmuseet stäms av domstol i USA', *Svenska Dagbladet*, 28 december. <https://www.svd.se/svenska-varldskulturmuseet-stams-i-usa> (Hämtad 2020-01-07)

Appendix A: Bakgrund om repatrieringspolicy

Introduktion

Det finns inte en lag eller 'best practice' råd att förhålla sig till när museum eller institutioner får en förfrågan om återlämning av artefakter, det finns många. Förutom svensk lagstiftning finns det supranationella organisationer som EU och FN som Sverige måste förhålla sig till. Följande avsnitt kommer att betrakta de lagar och konventioner som råder när det angår repatriering av kulturföremål.

Lagar

Nationell svenska lag

I Sverige är det Kulturmiljölag (1988:950) från 1988 som är vår lag när det angår fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, utförsel av kulturföremål och återlämnande av kulturföremål. I och med Lag (1988:950) upphävdes Lag (1942:350) om fornminnen, Lag (1985:1104) om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål och Lag (1960:690) om byggnadsminnen. Mellan 1988 och 2019 har det skett 44 ändringar och övergångsbestämmelser, bl.a. har landet gått med i EU och ratificerat UNESCO och UNIDROIT konventionerna om stulna och olagligt exporterade kulturföremål. Det finns en direkt länk till lagen i källförteckningen.

Kulturmiljölagen har tre kapitel som relaterar till återlämnande av kulturföremål: till andra länder och till EU-länder. Det finns inga kapitel om återlämning av kulturföremål inom landet.

6. kap. Återlämnande av kulturföremål som olagligt först bort från en stat som ingår i EES.
Lag (1994:1523)

7. kap. Återlämnande av kulturföremål som olagligt förts ut från en stat som har tillträtt Unidroit-konventionen. Lag (2011:782)

8. kap. Återlämnande av kulturföremål som stulits utomlands i en stat som har tillträtt Unidroit-konventionen. (Lag 2011:782)

För tillfället finns det en väldigt relevant proposition från regeringen som överlämnades till riksdagen februari 2017. Prop. 2016/17:116 Kulturpolitik, vissa av förslagen har blivit lag, framförallt gällande 5 kap. Skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Detta kapitel anser till största del att kulturföremål som har betydelse för kulturarvet inte får lämna landet utan

tillstånd (lagen.nu). Jag anser att kulturföremål från andra länder fortfarande faller under kapitel 6, 7 och 8. Från den här propositionen fick Riksantikvarieämbetet två regeringsuppdrag som ska utföras 2018–2019. Regeringsuppdrag: Utarbeta en vägledning för museernas arbete med mänskliga kvarlevor och Regeringsuppdrag: Utarbeta en vägledning för identifiering och repatriering eller restitution av föremål i museernas samlingar (RAÄ). Arbetet ska presenteras för regering i årsskiftet 2019/2020. Liknande debatter sker för tillfället i Frankrike, Tyskland och Storbritannien (Björkman 2019, Noce 2018).

ICOM

ICOM står för International Council of Museums. Det är ett samfund av museum över hela världen som har etablerade riktlinjer för hur medlemmar ska bete sig och förhålla sig till varandra. De har ett nära förhållande med UNESCO och är rådgivare om museum policy. *ICOMs Etiska Regler* är ett referensdokument för 'best practice' inom museivärlden. Mer än 20,000 museum är en del av ICOM. Det finns en direkt länk till dokumentet i källförteckningen.

ICOMs Etiska Regler är ett grunddokument som alla medlemmar av ICOM förhåller sig till. Den togs fram 2001 och är en uppdatering från tidigare regler samt en reflektion av frågor som var relevanta då. Dokumentet består av 8 olika punkter varav 3 är relevanta i repatrieringsfrågan:

- 2) Museer med samlingar förvaltar dessa till förmån för samhället och dess utveckling
- 6) Museer verkar i nära samarbete både med de samhällen som de tjänar, och med dem där deras samlingar har sitt ursprung
- 7) Museer drivs lagenligt

EU, FN och UNIDROIT lagstiftning är idag en del av svensk lag. Nedan följer endas en kort förklaring om vad varje institution är/gör.

EU

Europeiska Unionen består av 28 europeiska länder vars mål är gränsöverskridande samarbete. Föregångarna till EU var Europeiska kol- och stålgemenskapen (EKSG eller ECSC) som skapades efter andra världskriget. EKSG var bland de första supranationella statsförbund som bildades på 1900-talet och ansågs vara det bästa sättet för Europa att inte kriga. Att binda tillsammans länder på detta sätt var i grunden en fredsdeklaration.

Förenta Nationerna (FN) / UNESCO

UNESCO står för United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (eller Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur). Förenta nationerna skapades 1945 efter andra världskriget och UNESCO är en specialiserad avdelning inom den större institutionen. UNESCOs har flera uppdrag men väldigt övergripande "it seeks to build peace through international cooperation in Education, the Sciences and Culture" (UNESCO hemsida). I förhållande till kultur jobbar UNESCO med olika uppdrag så som konservering av och utbildning om *World Heritage sites* (t.ex. Hansastaden Visby eller Birka i Sverige); Sverige är medlem.

UNIDROIT

UNIDROIT står för International Institute for the Unification of Private Law (eller Internationella institutet för harmonisering och kodifiering av privat och kommersiell lag). UNIDROIT var från början en del av League of Nations (Nationernas förbund), skapat efter första världskriget. Det är idag ett självständigt forskningsinstitut som råder bl.a. UNESCO. UNIDROIT har medlemmar och jobbar för att harmonisera lagstiftning i medlemsländer. Sverige är medlem.